

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
INSTITUTUL DE ISTORIE ECLEZIATICĂ**

PAUL BRUSANOWSKI

**AUTONOMIA ȘI CONSTITUȚIONALISMUL
ÎN DEZBATERILE PRIVIND UNIFICAREA
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
(1919-1925)**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2007

CUPRINS

Prefață.....	9
Argument.....	11
1. Cele patru Biserici Ortodoxe provinciale românești înainte de Marea Unire.....	13
1.1. Mitropolia Transilvaniei sub regimul constituționalismului și al autonomiei în statul subsidiar maghiar.....	14
1.2. Mitropolia Bucovinei sub patronat imperial habsburgic, absolutism ierarhic și cu autonomie refuzată.....	31
1.3. Biserica din Vechiul Regat: deposedată de averi, lipsită de constituționalism și supusă controlul statului.....	46
1.4. Eparhia Chișinăului în cadrul Bisericii Rusești, cu autonomia <i>de facto</i> a unei provincii de la hotarele imperiului.....	57
2. Inițiativele pentru unificarea bisericească din anul 1919.....	73
2.1. Primul Congres al Asociației clerului din Mitropolia Ardealului.....	73
2.2. Sinodul arhidiecezan din 1919 (14/27 aprilie - 19 apr./2 mai 1919).....	86
2.3. Sinodul episcopesc al Mitropoliei Ardealului (23 aprilie 1919).....	87
2.4. Ședința Consistoriului mitropolitan ardelean din 2/15 mai 1919.....	90
2.5. Consfătuirea de la Sinaia, din 24-25 iunie 1919.....	91
2.6. Congresul preoțimii din Vechea Românie (17-19 septembrie 1919).....	92
2.7. Ședința Consistoriului mitropolitan de la Sibiu (4/17 noiembrie 1919).....	95
2.8. Întrunirea Parlamentului României Mari (Noiembrie 1919).....	96
3. Miron Cristea și unificarea Sfântului Sinod.....	97
3.1. Unificarea bisericească decretată de Sf. Sinod. Alegerea lui Miron Cristea ca mitropolit primat.....	98
3.2. Viziunea lui Miron Cristea despre unificare.....	99
4. Unificarea încercată de Guvern. „Articol unic” din 5 februarie 1920.....	113
4.1. Proiectele de lege din Senat. Așa-numitul <i>Articol unic</i>	113
4.2. Discuțiile din Senat, privind așa-zisul <i>Articol unic</i>	114

5. CNB din Sibiu din februarie 1920. Alegerea lui Nicolae Bălan	117
5.1. Revista „Telegraful Român” în apărarea Statutului Organic șagunian	117
5.2. Ședința Consistoriului mitropolitan din Sibiu (8/21 februarie 1920)	120
5.3. Congresul Național Bisericesc, sesiunea ordinară (10/23 februarie - 15/28 februarie 1920).....	121
5.4. Alegerea lui Nicolae Bălan ca mitropolit al Ardealului	126
5.5. Propunerile lui Gheorghe Ciuhandu, din 1920, de reorganizare a Mitropoliei ardelenne și de reformare a Statutului Organic	129
5.6. Gheorghe Ciuhandu despre organizarea unitară a BOR: autonomie, absolutism ierarhic și mireni.....	134
6. Proiectul de unificare al bucovinenilor	145
6.1. Principiul autonomiei bisericești	146
6.2. Principiul constituțional	148
6.3. Congresul bisericesc din Bucovina și Fondul religiosar în primii ani de după Marea Unire	157
7. Întrunirea Constituantei Bisericești (septembrie 1920).....	159
7.1. Pregătirea Constituantei bisericești	159
7.2. Ședința I (18 septembrie 1920, dimineața).....	160
7.3. Ședința II (18 septembrie 1920, după amiaza)	163
7.4. Ședința III (20 septembrie 1920, după amiaza).....	168
7.5. Ședința IV (22 septembrie 1920, după amiaza).....	173
7.6. Ședința V (24 septembrie 1920).....	189
8. Anteproiectul redactat de <i>Comisia de 15</i> (24 septembrie – 2 noiembrie 1920)	197
8.1 Dispozițiile generale ale <i>Anteproiectului</i>	198
8.2. Organele centrale, de la Mitropolia primațială.....	200
8.3. Mitropoliile istorice.....	202
8.4. Administrația eparhială	203
8.5. Corporațiunile Protopopiatelor.....	206
8.6. Organizarea parohiei	209
9. Respingerea <i>Anteproiectului</i> de către juriștii Mitropoliei sibiene.....	213
9.1. Reacția lui Ioan de Preda, juriconsultul Consistoriului arhidiecezan.	214
9.2. Reacția lui Lucian Borcia, juriconsultul mitropolitan.....	217

10. Graba Guvernului și a Sf. Sinod. Protestul lui Nicolae Bălan (aprilie 1921).....	221
10.1. Refuzul lui Nicolae Bălan de a participa la lucrările Sf. Sinod. Convocarea Consistoriului mitropolitan extraordinar.....	221
10.2. Ședințele Sf. Sinod, din 8-22 aprilie 1921.....	223
11. Al doilea Congres al preoțimii din Ardeal (31 mart./13 apr.-1/14 aprilie 1921).....	225
11.1. Referatul lui Gheorghe Ciuhandu privitor la unificarea bisericească.....	225
11.2. Propunerile lui Ciuhandu pentru a fi acceptate de Congresul Preoților	231
11.3. Dezbateri privind unificarea bisericească.....	232
12. Noi lucrări ale <i>Comisiei de 15</i> (mai-iunie 1921).....	235
13. Congresul Național Bisericesc din Sibiu, octombrie 1921	237
13.1. Sinodul episcopesc al Mitropoliei Ardealului (22 august 1921)	237
13.2. Conclusul congresual 85/21 octombrie 1921	237
14. Sesiunea Sf. Sinod din noiembrie 1921	243
14.1. Poziția ministrului Octavian Goga. Constituirea unei comisii sinodale și transformarea <i>Dispozițiilor generale</i> în text legislativ	243
14.2. Pledoaria mitropolitului Nicolae Bălan	245
14.3. Concluziile Comisiei sinodale privind chestiunile aflate în divergență	247
14.4. Discuții în Sf. Sinod pe baza concluziilor comisiei sinodale. Încercările de compromis ale ministrului Goga	248
15. Congresul Național Bisericesc din Sibiu, decembrie 1921	251
16. <i>Constituanta</i> și <i>Comisia de 15</i> (decembrie 1921).....	257
16.1. Prima ședință a <i>Constituantei</i> (16 decembrie).....	257
16.2. Prima ședință a <i>Comisiei de 15</i> (16 decembrie).....	257
16.3. Ședința <i>Constituantei bisericești</i> din 17 decembrie	258
16.4. Dezbaterile în <i>Comisia de 15</i> (4/17-7/20 decembrie).....	264
16.5. Ședințele <i>Constituantei</i> din 22-24 decembrie.....	266
16.6. Ultimele ședințe ale <i>Comisiei de 15</i> din 1921 (26-28 decembrie).....	272
17. Amânarea tratativilor de unificare în 1922.....	275
17.1. Evoluția tratativilor pentru unificarea bisericească	277
17.2. Statificarea școlilor confesionale ortodoxe din Transilvania	279
18. Constituția din 1923.....	285
18.1. Discuții la Congresul preoțesc din București (6-8 februarie 1923).....	285
18.2. Dezbateri parlamentare privind Constituția.....	291
18.3. Prevederile Constituției privitoare la Biserici	294
18.4. Dezavantajarea <i>Bisericii dominante</i> față de celelalte confesiuni minoritare.....	295

19. Proiectul numit <i>Ultimul din 1923</i>	299
19.1. Întrunirea <i>Comisiei de 15</i>	299
19.2. Dispozițiile generale, votate la 17 octombrie 1923	301
19.3. Opinia lui Valerian Șesan despre unificarea bisericească (Cernăuți, 24 octombrie 1923)	304
19.4. Deciziile Sf. Sinod referitoare la Proiect	308
20. Biserica Basarabiei și boicotarea discuțiilor de unificare	309
20.1. Chestiunea alegerii ierarhilor basarabeni	309
20.2. <i>Uniunea clericilor și averea Bisericii basarabene</i>	310
21. Biserica dominantă și bugetul Statului. Interpelarea episcopului Vartolomeu Stănescu de la Râmnic (29-30 decembrie 1923)	319
22. Definitivarea Proiectelor de Lege și Statut (1924-1925)	325
22.1. Ingerința politică în alegerile sinodale la Arad	326
22.2. Congresul Național Bisericesc din Ardeal (octombrie 1924)	327
22.3. Lucrările <i>Subcomisiei de 7</i> pentru unificarea Bisericii	329
22.4. Sesiunea Sf. Sinod din noiembrie 1924	330
22.5. Sesiunea Sf. Sinod din 4-7 februarie 1925	331
22.6. Viziunea juristului Arhiepiscopiei Sibiului privind Proiectele de unificare bisericească	332
22.7. Negocierea finală în Consistoriul sibian (1-2 martie). Acordul dat de Congresul Național Bisericesc din Sibiu (2-3 martie 1925)	334
22.8. Modul respectării înțelegerii de la Sibiu de către ministrul Lapedatu	338
23. Legea de unificare bisericească în Parlament	341
23.1. Luările de cuvânt în Senat	341
23.2. Discuțiile generale de la Cameră	348
24. Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române	363
25. Statutul pentru organizarea BOR. Evoluția prevederilor din 1920 până în 1925	371
25.1. Organizația parohială	371
25.2. Organizația protopopiatelor	373
25.3. Organizația eparhială	376
25.4. Organizația mitropolitană	378
25.2. Organizația centrală a BOR	379
Privire rezumativă asupra tratatelor de unificare bisericească	383
Bibliografie	391

1.

CELE PATRU BISERICI ORTODOXE PROVINCIALE ROMÂNEȘTI ÎNAINTE DE MAREA UNIRE

În Biserica Ortodoxă Română, până la Marea Unire de la 1918, credincioșii români ortodocși au fost divizați în patru unități bisericești distincte, după cum menționa și consilierul școlar al eparhiei Aradului, Gheorghe Ciuhandu:

„Bisericile românești ortodoxe, în situația de azi, sunt patru la număr: în Regat, la noi (adică în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș – n.n.), în Basarabia și Bucovina, avându-și fiecare organizația sa particulară mult-puțin deosebitoare. Cei mai deosebiți suntem noi, cu constituția noastră singulară democratică, ce ne-am făurit-o între împrejurări speciale”¹.

Dintre aceste patru organizații bisericești, trei constituiau Biserici Autocefale (cele din Transilvania, Bucovina și Vechiul Regat), în timp ce viața bisericească a românilor basarabeni se desfășura în cadrele unei eparhii a Bisericii Ortodoxe Ruse, cu sediul la Chișinău, înființată în 1813, după anexarea acestei provincii de Imperiul rus. Această realitate a fost menționată și de episcopii ortodocși români în „Scrisoarea irenică a Sf. Sinod către Bisericile Ortodoxe surori, prin care se comunică ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie” (redactată la 12 martie 1925 și semnată de patriarhul Miron Cristea).

„Cu excepția Arhiepiscopiei Basarabiei, care făcea parte din Biserica rusească, acele două Mitropolii mai sus amintite, aceea a Ardealului și aceea a Bucovina, au intrat în unitatea română ca Biserici autocefale. Reunirea lor într-o singură organizație bisericească, de caracter național, dă acestei organizații o importanță deosebită, ce trebuiește învederată în noua ordine ierarhică a Bisericii Ortodoxe Române, altfel decât până acum”².

Așadar, înainte de primul război mondial, numărul Bisericilor autocefale a fost diferit de cel de azi, existând trei Biserici autocefale românești și trei Biserici autocefale sârbești³.

¹ Gheorghe Ciuhandu, *Împreunarea Bisericilor Ortodoxe Române de pe teritoriul României Mari într-o Singură Biserică și raportul acestei Biserici cu Statul*, Arad, 1919, p. 9.

² Tit Sîmedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, București, 1925, p. 122.

³ Potrivit canonistului Nicodim Milaș, înainte de primul război mondial, pe lângă vechile Biserici autocefale (Patriarhatele de Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim și apoi Arhiepiscopia din Cipru) existau următoarele *Biserici autocefale actuale*: 1) Biserica din Imperiul rusec; 2) Mitropolia din Carloviț; 3) Mitropolia de Cetinje (Muntenegro); 4) Arhiepiscopia Sinai; 5) Biserica din Regatul Greciei; 6) Mitropolia din Sibiu; 7) Exarhatul bulgar; 7) Mitropolia din Bucovina și Dalmația; 8) Biserica din Regatul Serbiei; 9) Biserica din Regatul României. Milaș mai consemna și două Biserici autonome (aflăte sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol, anume cea din Bosnia-Herțegovina, care cuprindea patru Episcopii, și cea din Creta, cu opt Eparhii) (Nikodemus Milasch, *Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche. Nach den Allgemeinen Kirchenrechtquellen und nach den in den Autokephalen Kirchen geltenden Spezial-Gesetzen*, ed. II, Mostar, 1905, p. 309-312).

1.1. Mitropolia Transilvaniei sub regimul constituționalismului și al autonomiei în statul subsidiar maghiar

În anul 1867, Transilvania (aprox. 60.000 km²) a fost unită cu Ungaria, în cadrul monarhiei dualiste. Noua Ungarie Mare a fost „nu numai din punct de vedere național, ci și confesional cel mai pestriț petec de pământ din Europa”⁴. Pe teritoriul de 282.317 km² al Ungariei propriu-zise (fără Croația) trăiau 16 mil. locuitori, dintre care 48,7% catolici (între aceștia 55% maghiari, 20% slovaci, 19% germani), 14,4% reformati (majoritatea unguri), 13,1% ortodocși (2,2 mil., din care 430.000 sârbi și 1,77 mil. români), 10,9% greco-catolici (58% români, 23% ruteni, 9% maghiari și 7% slovaci), 7,4% evanghelici (40% slovaci, 35% germani, 23% maghiari), 4,9% mozaici și 0,4% unitarieni⁵. Croația-Slavonia (42.535 km²) beneficia de o largă autonomie; 26% din populație (568.000) erau sârbi ortodocși.

Credincioșii ortodocși din Ungaria au fost împărțiți după 1864 în două mitropolii, una sârbă, la **Carloviț**, cu șase episcopii sufragane (și cu aprox. 35% din totalitatea ortodocșilor din Ungaria Mare⁶), și una românească, la **Sibiu**, cuprinzând arhidieceza ardeleană (cu 34% din populația ortodoxă a Ungariei Mari) și două episcopii sufragane (Arad și Caransebeș), ambele în afara Transilvaniei istorice și cu 31% din populația ortodoxă.

Mitropolia de la Sibiu s-a desprins de cea sârbă în 1864. Sinodul episcopesc de la Carloviț i-a acordat, în august 1864 statutul de autocefalie⁷. Ea a fost recunoscută de împărat, printr-un autograf din 24 decembrie 1864⁸, iar apoi de Parlamentul ungar prin AL 9 din mai 1868, la care voi reveni mai jos.

Poziția confesiunilor în statul maghiar

În fostul Principat al Transilvaniei a fost instituit după 1550-1571, sistemul celor patru confesiuni recepte (Biserica Catolică, Evanghelică a sașilor, Reformată și Unitariană), apoi al celor trei confesiuni tolerate (Biserica Ortodoxă, cea Armeană și cultul mozaic), precum și al sectelor ilegale (de ex. sabbatarienii)⁹. Ortodocșii au primit prin AL

⁴ O. Ghibu, *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, București, 1915, p. 82.

⁵ M. Csáky, „Die Römisch-Katholische Kirche in Ungarn”, în Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch, *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. IV- „Die Konfessionen”, Viena, 1985, p. 282-283.

⁶ Dintre cele șapte eparhii sârbești, mitropolia și sufraganele Karlovac și Pacraț se aflau în Croația-Slavonia, iar episcopii Buda, Bacica (Novi Sad), Timișoara, Vârșeț se aflau în Ungaria propriu-zisă.

⁷ *Acte oficiale privitoare la înființarea Mitropoliei gr. Răsăritene a Românilor din Transilvania, Ungaria și Banat*, Tipografia arhidiecezană, Sibiu, 1867, p. 8-9; R. Radici, *Die Verfassung der orthodox-katholischen Kirche bei den Serben in Österreich-Ungarn*, Vârșeț, 1877, p. 186.

⁸ N. Popca, *Vechea Mitropolie ortodoxă română a Transilvaniei. Suprimarea și restaurarea ei*, Sibiu, 1870, p. 295-296; Idem, *Archiepiscopul și Mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 146.

⁹ Paul Bruslanowski, *Considerații cu privire la relația dintre Biserica Ortodoxă Română și autoritățile de Stat din Principatul autonom al Transilvaniei (1541-1690)*, în „Revista Teologică”, XXVI (88), nr. 2, aprilie-iunie 2006, p. 122-142.

61/1791 dreptul de exercitare liberă a credinței, iar prin AL 9/1848 statutul de confesiune receptă, egală cu celelalte patru mai vechi.

În Ungaria, deși la începutul sec. XVII au fost recunoscute drept recepte trei confesiuni (catolică, luterană și reformată), ulterior au început persecuții antiprotestante, datorate statutului de confesiune de stat a catolicismului. Abia prin AL 26/1791, Dieta maghiară a recunoscut statutul autonom al celor două confesiuni protestante recepte. Ortodocșii, care primiseră de la Curtea habsburgică *privilegiile ilirice* au fost integrați în Dreptul de stat maghiar prin AL 27/1791 și AL 10/1792 (prin acesta din urmă, acordându-se tuturor episcopilor ortodocși dreptul de a lua parte la ședințele Casei Magnaților). În 1848 a fost recunoscută ca receptă și Biserica Unitariană din Ungaria. Totuși, catolicismul a rămas confesiune de stat, iar necatolicii, deși se bucurau de autonomie bisericească, erau supuși unor discriminări¹⁰.

După instaurarea dualismului, s-a pus problema atât a unificării Transilvaniei cu Ungaria, cât și a introducerii ideilor liberale-egalitare în dreptul bisericesc de stat. Prima chestiune a fost rezolvată prin AL 43/1868, care a prevăzut, în § 14, că toate legile din Transilvania care

„garantau libertatea de exercitare a religiei și de autoadministrare bisericească, și prevedeau egalitatea confesiunilor și relațiile lor reciproce... nu numai că vor rămâne și pe mai departe în vigoare, dar ele vor fi extinse și asupra Bisericilor greco-catolică, armeano-catolică și greco-orientală”¹¹.

În același timp, cel dintâi ministru al Cultelor din Ungaria dualistă, Eötvös József (fost ministru și în primele luni ale revoluției pașoptiste), a fost adeptul introducerii unei legislații care să le ofere confesiunilor din Ungaria deplina egalitate și reciprocitate. Condiția introducerii acestei legislații era însă, potrivit lui Eötvös, asigurarea autonomiei tuturor confesiunilor, inclusiv a celei romano-catolice. Până la realizarea acesteia, Parlamentul nu ar fi avut dreptul decât să adopte o legislație tranzitorie¹². A și fost votat AL 53/1868, *despre reciprocitatea confesiunilor creștine recunoscute de lege*, care stabilea că

„până când egalitatea dintre confesiuni va fi reglementată în mod general pe cale legislativă, se ordonă, pe baza AL 20 din 1848 reciprocitatea comunităților creștine”.

Prin urmare, fiecare persoană majoră a dobândit dreptul de a trece, în mod liber, la oricare altă confesiune creștină. Totuși, dezavantajarea necatolicilor a continuat¹³. Pentru încetarea conflictelor interconfesionale (legate în special de

¹⁰ Idem, *Subsidiaritate și autonomie bisericească. Cazul Mitropoliei Ortodoxe Române din Ungaria înainte de 1918*, în „Studia Politica. Romanian Political Science Review”, VII, 2007, nr. 3, 514-519.

¹¹ Fr. Teutsch, *Die kirchlichen Verhältnisse Siebenbürgens*, Halle, 1906, p. 3.

¹² László Péter, *Hungarian Liberals and Church-State relations (1867-1900)*, în György Ránki, *Hungary and European Civilization*, Budapesta, 1989, p. 81 și 122, nota 10.

¹³ Copiii din familiile mixte trebuiau să urmeze, până la majorat, confesiunea părinților lor de același sex. Iar preoții catolici erau datori să încheie căsătorii mixte necondiționat. Cu toate acestea, preoții catolici au continuat să pună condiția creșterii copiilor în religia catolică (legea nu prevedea nici o sancțiune pentru cei care o încălcau). Curând au apărut reclamații din partea pastorilor protestanți, înțrigați de faptul că o serie de preoți catolici botezau și pe acei copii care ar fi trebuit să urmeze

căsătoriile mixte), au fost votate, în cele din urmă, celebrele *legi politico-bisericești* din 1894-1895¹⁴, prin care s-au introdus căsătoria și matricolele civile și s-a stabilit relația dintre confesiuni. Acestea urmau să fie de două categorii:

- **Bisericile recepte:** Catolice de rit latin, grecesc și armean, Evanghelică-luterană, cea Reformat-calvină, cea „sârbă Greco-orientală”, cea „română Greco-orientală”, apoi Biserica Unitariană și comunitatea mozaică. Acestea aveau dreptul de a cere sprijinul Statului la colectarea impozitelor și la punerea în aplicare a pedepselor disciplinare decise de instanțele de judecată confesionale;
- **Confesiunile recunoscute,** anume cultul baptist (în urma unei ordonanțe a Ministrului Cultelor din 1905) și cultul musulman (prin AL 17/1916). Ele nu puteau pretinde ajutorul Statului în colectarea impozitelor bisericești. Se aflau sub tutela Adunărilor municipale, cărora erau datoare să le prezinte procesele verbale ale adunărilor lor bisericești și de cult și a căror aprobare trebuiau să o obțină în cazul în care doreau să dobândească unele proprietăți. Conducătorii comunităților religioase recunoscute de lege erau aleși cu aprobarea autorităților locale.

Nici una din aceste confesiuni nu a fost separată de Stat:

„Bisericile însele nu au dorit această separație. Doreau să fie recunoscute legal, să dețină Statute de organizare, să dețină dreptul la protecție legală și administrativă de către Stat, inclusiv dreptul de a cere sprijin de la autoritățile statale pentru implementarea propriilor lor regulamente și menținerea disciplinei interne. Dar, peste toate, Bisericile cereau subsidii de la Guvern, pentru a plăti clerul și a sprijini școlile lor confesionale”.

Legătura cu Statul se realiza prin intermediul ministrului Cultelor și Instrucțiunii publice. În chestiunile confesionale, de cult, ministrul era de fapt un „ministru al Coroanei”, exercitând drepturile împăratului-lege în toate problemele confesionale (pe baza mai vechilor *ius supremæ inspectionis* și *iura sacra*). În ce mod? Prin emiterea unor *Decrete imperiale* (sanctionate de monarh și contrasemnate de ministru) și Ordonanțe ministeriale (emise de ministru, cu aprobarea suveranului). Cele mai multe astfel de Ordonanțe nu aveau nevoie de aprobarea Parlamentului, deoarece constituiau un domeniu rezervat practic Coroanei. Cel mai adesea, aceste ordonanțe referitoare la confesiunile recepte nici nu erau discutate în Guvern¹⁵.

AL 9/1868 – Legea fundamentală pentru Bisericile Ortodoxe din Ungaria

Se poate constata că legislația confesională a fost strâns legată de chestiunea autonomiei bisericești, în special a Bisericii Catolice. Însă autonomia bisericească avea implicații deosebite. Întreaga relație dintre Biserică și Stat urma să cunoască schimbări majore, atât în ceea ce privește poziția juridică a Bisericii față de Stat, cât și cea a situației financiare.

---

confesiunea necatolică a părinților lor de același sex. Practica a devenit aproape generalizată și a fost numită *elkeresztelés – Wegtaufnen – Botez prin răpire* (Paul Brusonowski, *Reforma constituțională în Biserica Ortodoxă a Transilvaniei între 1850-1918*, Cluj-Napoca, 2007, p. 138-139).

¹⁴ *Ibidem*, p. 140-142.

¹⁵ László Péter, *op. cit.*, p. 102-103 și n. 91 de la p. 130.

Cu alte cuvinte, în cazul obținerii autonomiei, se pierdeau eventualele privilegii, deoarece confesiunile autonome trebuiau să fie egale. Iar ca revers al medaliei, Biserica autonomă (chiar dacă fusese înainte *de Stat* sau nu) obținea fondurile pe care le administrase înainte Statul. Însă, ca un corolar al întregii chestiuni, aceste fonduri nu puteau fi cedate de Stat, decât numai dacă se institua o reformă constituțională internă în Biserică, astfel ca Statul, renunțând la controlul său asupra administrării averilor cedate, să fie sigur că Biserica, transformată în corporațiune autonomă de drept public, și-a creat organisme de control intern care să urmărească modul în care conducerea bisericească administra fondurile primite.

Această concepție a fost preluată de Eötvös de la liberalii catolici din Vestul Europei, relația sa de prietenie cu Charles de Montalembert fiind binecunoscută. Punerea în aplicare a acestor idei în cazul Bisericii Catolice întâmpina însă dificultăți (după cum voi arăta în paginile următoare). De aceea, mai întâi, Eötvös a sprijinit autonomia Bisericilor Ortodoxe din Ungaria, susținând în Parlament un proiect de lege în acest sens, devenit AL 9/1868. Acest articol a fost considerat Legea fundamentală pentru Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei și luat mai apoi, în timpul dezbaterilor privind unificarea bisericească, drept model după care ar fi trebuit să se inspire și Legislativul românesc de la București.

Prin AL 9/1868, nu doar că s-a aprobat separarea bisericească a românilor de sârbi, ci s-a reconfirmat încă odată autonomia lor deplină. Aceasta însemna practic că autoritatea de Stat:

- renunța la prerogativele sale politice privitoare la Bisericile Ortodoxe (cu excepția dreptului de superinspecție, exercitat de Coroană și nu de Guvern!), astfel că Bisericile au dobândit libertatea de a se autoadministra;
- ceda vechiul drept de legiferare bisericească unui organism autonom bisericesc – Congresul Național Bisericesc. Primul CNB urma să aibă rolul de adunare constituantă și să voteze un statut organic al Bisericii. Acesta trebuia apoi supus aprobării suveranului (deci nu Guvernului!), modificările ulterioare urmând să fie realizate doar de organele legislative ale Bisericii, prevăzute în Statut;
- decida ca acest CNB să fie alcătuit în proporție de 2/3 din laici și să acționeze după toate procedurile parlamentare ale unui regim constituțional¹⁶.

Mitropolia sârbă de Carloviț și suspendarea autonomiei ei

Prin această Lege fundamentală a Ortodoxiei din Ungaria, raporturile Mitropoliei de Carloviț (și a eparhiei ardelenne) cu autoritatea de stat au fost modificate cu totul. Sârbii ortodocși dobândiseră de la Curtea habsburgică privilegiile ilirice, dar se aflau (chiar și în ceea ce privește instituția bisericească) sub controlul sever al Curții, care a emis atât *Rescriptum Declaratorium Illyricae Nationis* (sanționat la 16 iulie 1779) cât și *Systema consistoriale* (din 17 iunie 1782).

În Biserica sârbă au izbucnit certuri între membrii laici și clerici din *Congresul Național-Bisericesc Constituant*. Sub conducerea lui Svetozar Miletić,

¹⁶ R. Radici, *op. cit.*, p. 30-31.

laici au părăsit Congresul, protestând împotriva tendințelor absolutiste ale ierarhiei; de fapt, ei doreau să dețină în Mitropolia sârbă de Carloviț exact acea autoritate pe care o dețineau autoritățile guvernamentale în Bisericile Ortodoxe din Balcani, fie că era vorba de Serbia, fie de România. În orice caz, datorită divergențelor interne, sârbii au fost în imposibilitatea de a redacta un statut unic pentru Biserica lor. Vechile regulamente bisericești emise de Curtea imperială au rămas și pe mai departe în vigoare, fiind doar parțial modificate de noi decrete ale Curții¹⁷, inspirate după Statutul Organic șagunian. Ierarhia s-a simțit amenințată de laici. Mai multe CNB-uri ale Mitropoliei de Carloviț, care ar fi trebuit să voteze un Statut unitar (precum era Statutul Organic al Mitropoliei românești) au fost deosebit de tumultuoase, drept care comisarii Curții au suspendat ședințele. În cele din urmă, episcopii s-au impus, au votat în 1911 un „Statut Sinodal”, care nu doar că a declarat Sinodul episcopesc drept instituția bisericească supremă, pentru toate chestiunile bisericești, ci nici măcar nu a menționat celelalte corporații bisericești autonome, mitropolitul de Carloviț urmând să fie ales nu de CNB, ci de Sinodul episcopesc. Deși acest Statut Sinodal se afla în afara legislației emise de Curte pentru Mitropolia de Carloviț, totuși, ministrul Cultelor l-a aprobat, fără să anunțe măcar Consistoriul mitropolitan și CNB sârbesc. Atunci când Consistoriul a protestat împotriva a ceea ce considera a fi fărâdelegea sinodală și guvernamentală, refuzând să recunoască Statutul Sinodal, ministrul, ca „pedeapsă”, a abrogat toate vechile decrete ale Curții cu privire la Mitropolia de Carloviț, ceea ce a însemnat practic suspendarea autonomiei Bisericii Ortodoxe Sârbe din Ungaria. Prin înțelegere cu guvernanții maghiari, ierarhii sârbi, strânși în Sinodul episcopesc, i-au numit pe toți funcționarii bisericești, suspendând orice alegeri. Doar pe plan local au fost menținute Adunările și Consiliile parohiale¹⁸.

Iată deci că lupta pentru supremație și certurile interne au slăbit Biserica sârbilor din Ungaria, iar în urma cărdășiei dintre absolutismul ierarhic și Guvernul maghiar, a fost suspendată, în 1912, autonomia Mitropoliei de Carloviț:

„Sârbii n-au căutat ca după 1868 să-și reglementeze până în amănunte afacerile bisericești, școlare și fundamentale, ci, împărțiți și în Congresul lor național-bisericesc, numit *Narodni Sabor*, după partide politice, au tot amânat votarea regulamentelor speciale, până ce Guvernul unghuresc, folosindu-se de situația aceasta neclară, într-un anumit moment, la 1912, a suspendat temporar autonomia Bisericii Sârbești, în sensul că a casat dreptul electoral al mirenilor pentru Congresul Național Bisericesc, și s-a pus stăpân pe toate afacerile

¹⁷ Rescriptul imperial din 10 august 1868 (cuprinzând prevederi privitoare la modul de organizare a parohiilor și episcopiilor); Rescriptul imperial despre *Organizarea provizorie a episcopiilor*, din 29 mai 1871 privitor la administrația eparhială (a problemelor bisericești și școlare); Rescriptul imperial despre *Organizarea consiliului mitropolitan, bisericesc și școlar a Mitropoliei*, din 29 mai 1871 (trebuie atras însă atenția asupra faptului că aceste ultime două statute de organizare au avut un caracter provizoriu, CNB sârb revenindu-i sarcina să întocmească statutele de organizare definitive, fapt care nu a mai avut loc); Decretul imperial din 14 mai 1875, cu titlul *Statutul Congresului Național-Bisericesc*, acesta a dobândit un statut de organizare, sancționat de Curte, la 14 mai 1875 (P. Brusanowski, *Învățământul...*, p. 238-241).

¹⁸ Thomas Bremer, *Ekklesiale Struktur und Ekklesiologie in der Serbischen Orthodoxen Kirche im 19. und 20. Jahrhundert*, Würzburg, 1992, p. 38-65. Suspendarea autonomiei, la p. 62.

Bisericii exclusiv elementul clerical, pe care Guvernul unguresc îl poate influența cum vrea. Astăzi sârbii, în fruntea Bisericii cărora au ajuns episcopi care sunt unelte ale Guvernului unguresc, trăiesc cu o autonomie bisericească suspendată..."¹⁹.

Principiul autonomiei în cazul Mitropoliei Ortodoxe de la Sibiu

Mitropolia românilor ortodocși a avut o altă evoluție. Nu au existat certuri între laici și ierarhie. Cauza nu a constat doar în absența radicalismului din sânul poporului român, ci și în concepția profund canonică a mitropolitului Andrei baron de Șaguna care a sesizat imensul avantaj pe care-l putea constitui pentru Biserică „spiritul vremii” – acela de a revigora vechea practică sinodală din Biserica primară. În introducerea la Compendiul de drept canonic (redactat în 1868), Șaguna a pus semnul egalității între *principiul sinodalității* - *principiul constituțional* și *principiul solidarității*²⁰. Așadar, sinodalitatea adevărată a însemnat, pentru Șaguna, solidaritate între toate „elementele personale și sociale” ale Bisericii, între ierarhie și poporul credincios, iar cel mai bun mijloc de exprimare a acestei sinodalități și solidarități în Biserică nu putea fi alta decât preluarea, din viața politică postfeudală și postabsolutistă, a formei de organizare constituțională.

„În aceea împrejurare zace însemnătatea clasică a Instituțiilor Bisericii noastre, că acelea se trag din timpul Apostolilor, din timpul bărbaților apostolești, și de la următorii nemijlociți și mijlociți ai lor, și că sunt așa de aplicabile la împrejurările prezente, în care trăim, ca (și) cum s-ar fi hotărât acelea ieri sau alaltăieri... Oare cerințele timpului nu sunt concentrate în acea voie a popoarelor, ca să se ocârmuiască după forma Regimului Constituțional? Și ce alta cuprinde Organismul Bisericii noastre de nu ocârmuirea treburilor Bisericii și a tuturor părților ei constitutive după forma constituțională? Precum într-un Stat constituțional se tratează trebile, și se aduc hotărâri în Parlamente: așa în Biserica noastră rânduiesc canoanele, ca toate afacerile, alegerile arhierilor, egumenilor, protopopilor și ale preoților, chivernisirea averilor bisericești și mănăstirești, îmbunătățirea și regularea preoțimii, a parohiilor și mănăstirilor, și împărțirea ajutoarelor la cei săraci frați să se facă prin Sinoade și Soboare”²¹.

Consecvent acestei viziuni despre Biserică – Organism Viu, Șaguna a prezentat încă la Sinodul diecezan din 1864 un proiect de *Statut Organic*, care avea menirea de a nu împiedica diferitele elemente personale și sociale ale Bisericii, ci de a le ține laolaltă libere, ca să conlucreze în armonie pentru susținerea, cultivarea și prosperarea lor reciprocă, așadar a întregului organism bisericesc. După votarea

¹⁹ Onisifor Ghibu, *Viața și organizația bisericească...*, p. 94.

²⁰ „Apostolii au observat în acțiunile lor litera și spiritul învățăturilor lui Hristos, săvârșindu-le acelea în adunări cu împreună lucrarea bătrânilor și credincioșilor și prin aceea întemeind pentru conducerea treburilor bisericești principiul sinodalității, va să zică principiul constituțional, ceea ce este principiul solidarității” (Andrei baron de Șaguna, *Compendiul de Dreptul canonic al Unei Sfinte Sobornicești și Apostolești Biserici*, ed. III, Sibiu 1913, p. XII).

²¹ Idem. *Authorismos sau deslușire comparativă asupra broșurei «Dorințele dreptcredinciosului cler din Bucovina în privința organizării canonice a diecezei, și a ierarhiei sale referințe în Organismul Bisericii Ortodoxe din Austria»*, Sibiu, 1861, p. 131.